

خلاصه ای از تاریخچه شرکت ملی پخش فرآورده های نفتی ایران

مقدمه

پس از اعطای امتیاز استخراج و بهره برداری از نفت سراسر ایران - به غیر از ۵ استان شمالی - در سال ۱۲۸۰ هـ. ش (۱۹۰۱ میلادی) از سوی مظفرالدین شاه قاجار به ویلیام ناکس دارسی انگلیسی ، اولین چاه نفت در منطقه مسجد سلیمان واقع در استان خوزستان در سال ۱۲۸۷ هـ. ش. (۱۹۰۸ میلادی) حفر شد.

به دنبال آن ، در سال ۱۲۸۸ هـ. ش. (۱۹۰۹ میلادی) عملیات احداث اولین پالایشگاه ایران در شهر آبادان، توسط " شرکت نفت انگلیس / پرشیا " آغاز شد.
با احداث پالایشگاه آبادان ، توزیع نفت خام ایران آغاز و اولین محموله در سال ۱۹۱۲ میلادی به خارج از کشور صادر شد.

نحوه توزیع و پخش فرآورده های نفتی از ابتدای پیدایش نفت در ایران تاریخچه توزیع و پخش نفت و فرآورده های نفتی در خارج و داخل کشور به سه دوره متفاوت تقسیم می شود:

۱. دوره فعالیت " شرکت نفت انگلیس / پرشیا " - سال های ۱۳۱۲ - ۱۲۸۷ هـ. ش (۱۹۳۳ - ۱۹۰۸ میلادی)

در این دوره هیات مدیره و مدیر عامل " شرکت نفت انگلیس / پرشیا " بر تمام شئون صنعت نفت ایران اعم از فعالیت های اکتشافی ، استخراج ، استحصال ، انتقال ، پالایش ، پخش و صدور نفت خام و فرآورده های نفتی اشراف و نظارت مستقیم داشته است. این شرکت ضمن حفظ استیلای انحصاری خود بر پست های کلیدی و مراکز تصمیم گیری ، از سپردن مسئولیت به ویژه مسئولیت های استراتژیک به عناصر غیر انگلیسی اجتناب می کرده است. در این دوره عمدتاً " بر صدور نفت و فرآورده های نفتی و توزیع آنها در بازارهای بین المللی تاکید می شده و در داخل ایران تلاش چندانی در گسترش توزیع و پخش معمول نگردیده است.

با بازگشایی راههای ارتباطی ، در اواخر سال های جنگ جهانی اول (۱۲۹۱ - ۱۲۹۳ هـ. ش. / ۱۹۱۸ - ۱۹۱۴ میلادی) ، در غرب ایران چارپایانی چون الاغ و استر که پیش از آن

در حمل با در خدمت انسان بودند، به تدریج جای خود را به وسائط نقلیه موتوری دادند. بنابراین، تقاضا برای بنزین و گازوئیل افزایش یافت و به دنبال آن، پالایشگاهی در منطقه کرمانشاه به منظور تصفیه نفت خام و تامین فرآورده های مورد نیاز مناطق غرب و شمال غرب کشور، در سال ۱۳۱۲ هـ. ش. (۱۹۳۳ میلادی) در ۵ کیلومتری شمال غرب شهر کرمانشاه تاسیس گردید. پالایشگاه کرمانشاه نفت خام را به بنزین، نفت چراغ و گاز مبدل می ساخت. این فرآورده ها در ابتدا به وسیله تانکرهای حمل سوخت و به صورت فله به شمال غرب ایران ارسال می شد. علاوه بر آن، بخشی از محصولات پالایشگاه نیز به صورت مظروف در پیت های ۱۸ لیتری توزیع می شد. نفت خام مورد نیاز این پالایشگاه نیز از طریق یک خط لوله چهار اینچی و از آبادان / اهواز تامین می شد. البته بخشی از نفت خام پالایشگاه از منابع خارج و از عراق تامین می گردید.

در حالی که فرآورده های نفتی پالایشگاه کرمانشاه به طور عمده در جهت تامین مصارف داخل کشور توزیع می شد، بخش اعظم فرآورده های پالایشگاه آبادان به خارج از کشور صادر می شد.

۲. از سال ۱۳۱۲ هـ. ش. (۱۹۳۳ میلادی) تا نهضت ملی شدن صنعت نفت
در این دوره نام "شرکت نفت انگلیس / پرشیا" به "شرکت نفت انگلیس و ایران" تغییر یافت و شرکت به بهره گیری نسبی از نیروی کاری و استعداد های ایرانی در بخش های مختلف صنعت نفت مجاب شد. در طول سال های جنگ جهانی دوم (۱۳۲۴ - ۱۳۱۸ هـ. ش. / ۱۹۳۹ - ۱۹۴۵ میلادی)، تولیدات پالایشگاه کرمانشاه نه تنها در بخش های مختلف کشور، به ویژه نواحی شمال و شمال غرب ایران، توزیع بلکه در رفع نیازهای نیروهای متفکین مستقر در ایران، جابه جایی این نیروها کمک رسانی به روسیه به کار گرفته می شد.

سوخت از دو راه اصلی، یکی از اندیمشک و از طریق شهرهای خرم آباد، بروجرد و همدان و دیگری از خانقین عراق و از طریق شهرهای قصر شیرین، کرمانشاه و همدان، به قزوین و از آنجا به نقاط دیگر انتقال می یافت.

با توجه به تقاضای روز افزون داخلی به فرآورده های نفتی ، تشکیل بخش مستقل توزیع داخلی، امری اجتناب ناپذیر بود. بنابراین ، در این دوره "سازمان پخش" تاسیس گردید. با وجود نیروهای روسی، انگلیسی و آمریکائی در ایران ، وظیفه "سازمان پخش" در توزیع فرآورده های نفتی و سوخت رسانی به این نیروها و نیز تامین نیروهای مردم عادی و غیر نظامی سنگین تر می شود.

از جمله طرح هایی که در این دوره به مرحله اجرا در آمد، تکمیل زنجیره ای از دپوها در مسیر تهران - مشهد و نصب تاسیسات و امکانات مورد نیاز در آذربایجان بود. در دیگر نقاط کشور انبارهای عظیم نفت احداث و ابزارهای تدارکاتی دپوها نیز در همان رمان کامل شد.

ابتدا تحویل سوخت اعم از نفت یا بنزین، از انبارهای ذخیره به عوامل توزیع ، با کامیون ها ی محلی عرضه سوخت انجام می گرفت و جزء مسئولیت فروشندگان بود. متقاضیان عبارت بودند از:

الف. مصرف کنندگان عادی از قبیل کشاورزان و دارندگان تراکتورها و ماشین های کشاورزی و دارندگان قایق های ماهیگیری مجهز به موتورهای نفتی.

ب. خرده فروشان که نیازهای ساکنان محلات مختلف را برآورده می ساختند. به تدریج رشد عمده فروشی مواد سوختنی و کاهش خرده فروشی ، این امکان را فراهم کرد که فرآیند تحویل سوخت به کامیون ها از نظر فنی مورد توجه بیشتر قرار گیرد. البته با معمول شدن لاستیک بادی در کامیون ها روز به روز سرعت انتقال مواد سوختی نیز افزایش یافت. این تحول موجب شد با تعداد ماشین های کم ، مناطق وسیع تری تحت پوشش سوخت رسانی قرار بگیرد و در هزینه ها صرفه جوئی بیشتری بعمل آید.

انبارها در فروش سوخت دیزل و گازوئیل نقشی نداشتند و تحویل این سوخت ها عمدتاً از تاسیسات مرکزی و به وسیله راه آهن ، کشتی ها و کامیون های بزرگ انجام می گرفت.

۳. دوره بعد از خلع ید از "شرکت نفت انگلیس و ایران" و نهضت ملی شدن صنعت نفت

این دوره با خلع ید از "شرکت نفت انگلیس و ایران" و نهضت ملی شدن صنعت نفت در ۲۹ اسفند ۱۳۲۹ هـ.ش. (۲۰ مارس ۱۹۵۱ میلادی) تحقق یافت. شاخص ترین نتیجه این نهضت در عنوان شرکت، یعنی "شرکت نفت انگلیس و ایران" تجلی یافته است. این دوره با رویدادهای مهم تاریخی چون نهضت ملی شدن صنعت نفت، انعقاد قرارداد کنسرسیوم (۷ آبان ۱۳۳۳ هـ.ش. / ۲۹ اکتبر ۱۹۵۴ میلادی) متشکل از شرکت نفت انگلیس و ایران و شرکت های آمریکائی، شرکت انگلیسی - هلندی و شرکت فرانسوی، با دولت کودتا (کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ که به عزل و تبعید مصدق به احمد آباد انجامید.) و بالاخره پیروزی انقلاب اسلامی (۲۲ بهمن ۱۳۵۷ هـ.ش. / ۱۱ فوریه ۱۹۷۹ میلادی) که با پایان رابطه با مجموعه شرکت های عضو کنسرسیوم همراه است، مصادف می باشد.

فعالیت های مربوط به توزیع نفت و فرآورده های نفتی نیز در این دوره، متناسب با تحولات سیاسی، اقتصادی، مدیریتی و ساختاری دستخوش تحولاتی بوده است.

• تاسیس و تکامل "شرکت ملی پخش فرآورده های نفتی ایران"

با ملی شدن صنعت نفت کشور و تحریم نفت ایران، کار توزیع فرآورده های نفتی از مبادی حمل، یعنی پالایشگاه های آبادان و کرمانشاه به سر تا سر کشور که پس از عبور از کویرهای سوزان مرکزی و کوهستان های صعب العبور آذربایجان، خراسان و کردستان میسر می شد، دچار مشکل گردید. پیش از آن، به ویژه در دوران شرکت نفت انگلیس و ایران، انگلیسی ها برنامه ریزی و آینده نگری مهمی برای تامین مصارف داخلی صورت نداده بودند. ارسال به موقع نفت به جهت نبود خطوط لوله، خطوط آهن و جاده های مناسب بسیار زمان بر و پرهزینه و امکان دسترسی به نقاط مختلف کشور بسیار دشوار بود. در پی انتقاد قرارداد نفت با کنسرسیوم، در روز ۸ آبان ۱۳۳۳ هـ.ش. اولین در آبادان شروع به بارگیری کرد و بزرگترین واحد صنعتی و تولیدی کشور عملیات خود را در مقیاسی وسیع تر آغاز نمود.

با تشکیل کنسرسیوم و فعال شدن "شرکت های عامل نفت ایران"، وظائف صنعت نفت به دو بخش عملیات صنعتی و غیر صنعتی تفکیک شد که وظائف غیر صنعتی آن به

"شرکت ملی نفت ایران" محول گردید. "سازمان پخش" با عنوان فعالیت های توزیع فرآورده های مورد مصرف در داخل کشور نیز به عهده شرکت ملی نفت ایران گذاشته شد. بدین ترتیب "اداره کل فروش و سازمان پخش" شرکت ملی نفت ایران تاسیس گردید. به دنبال آن، در جهت کاهش برخی از مشکلاتی که پیشتر عنوان شد، خطوط لوله انتقال نفت احداث شد. نخستین خطوط لوله به تدریج از آبادان به تهران و از تهران به مشهد و رشت کشیده شد.

در پائیز ۱۳۳۷ هـ. ش مهندس منوچهر فرمانفرمایان که یکی از نوادگان عباس میرزا (تنها فرزند فتح علیشاه قاجار) بود، ضمن عضویت در هیات مدیره شرکت ملی نفت ایران، به مدیریت فروش و توزیع فرآورده های نفتی در ایران و خارج منصوب شد. در سال ۱۳۴۲ هـ. ش "سازمان مدیریت عملیات نفتی" متشکل از دو واحد "سازمان اکتشاف و استخراج" شرکت ملی نفت ایران در کرمانشاه و "سازمان پالایش و پخش" تاسیس شد.

سازمان پخش در این زمان تحت سرپرستی شرکت ملی نفت ایران بود. مدیریت سازمان بر واحدهای مشروح سرپرستی داشت:

- فروش داخلی
 - سوختگیری هوایی (فروش فرآورده های مورد نیاز هواپیماها)
 - امور اداری
 - فروش خارجی (صادرات فرآورده های نفتی)
 - واحدهای ستادی شرکت ملی نفت ایران شامل: حسابداری، تدارکات (تامین) فرآورده های نفتی، مشاور فنی، مشاور اقتصادی و بازرسی
 - خطوط لوله
 - خدمات فنی
- حوزه فروش داخلی به ۱۷ ناحیه تفکیک و سرپرستی هر ناحیه به عهده یک رئیس ناحیه گذاشته شد. با این تقسیمات، "اداره کل خطوط لوله" به دو منطقه شمال و جنوب تفکیک شد.

در آذر ماه ۱۳۴۰ هـ. ش . در تشکیلات تازه سازمان به جای ۱۷ ناحیه قبلی ، تمام کشور از نظر مصرف مواد نفتی به ۶ منطقه تقسیم شد.

۶ منطقه عبارت بودند از: تهران ، اصفهان ، کرمانشاه ، خراسان ، کرمان و خوزستان سازمان پخش فرآورده های نفتی بعد از ملی شدن نفت با عناوین سازمانی مختلف: پخش و خطوط لوله ، امور پخش و فروش داخلی ، امور پخش و فروش محلی ، در تهران فعالیت داشته است. نهایتاً " در شهریور ۱۳۶۶ هـ. ش. (۱۹۸۷ میلادی) " شرکت ملی پخش فرآورده های نفتی ایران " با ساختار سازمانی جدید تاسیس شد. این شرکت در زمینه پیشرفت صنعتی و اقتصادی کشور و ارتقای سطح زندگی مردم، بزرگترین نقش را داشته و تاکنون توانسته است تحول چشمگیری را در کلیه شئون مملکت ، به خصوص از نظر اقتصادی ایجاد کند.

روابط عمومی شرکت ملی پخش فرآورده های نفتی منطقه یزد